دو فصلنامهٔ
علمی-تحقیقی **عینک** علمي-څېړنیزه شپږ میاشتنی مجله

د امتیاز خاوند: لوګر د لوړو زده کړو مؤسسه/مؤسسهٔ تحصیلات عالی لوګر   تاریخ جواز مجله: ۱۴۴۴/۱۱/۱۴

د ماشومانو په اسلامی روزنه کې د جوماتونو رول

پوهنیار محمد نذیر محمدی [۱]، پوهنمل ابراهیم نوری [۲]

[۲،۱] اسلامی علومو او فرهنګ ډیپارټمنټ، ښوونې او روزنې پوهنځی، لوګر د لوړو زده کړو مؤسسه: افغانستان.

برېښنالیک: Mohammadimohammadnazir۱@gmail.com

لنډیز

مسئلې بیان: په دې مقاله کې د ماشومانو په اسلامي رزونه کې د جوماتونو رول په تحلیلي مېتود څېړل شوی، دا چې له یوه اړخه له جوماتونو څخه د مسلمانانو فاصله او له بل اړخه د استعمار له لوري جوماتونو سره فکري جګړه شتون لري؛ نو له دې امله د ماشومانو په اسلامي روزنه کې د جوماتونو رول خورا مبرمه اړتیا ده.

موخه: ددغې څېړنې موخه د ماشومانو په اسلامي روزنه کې د جوماتو رول په ډاګه کول دي.

مواد او څېړندود: دا څېړنه په تحلیلي مېتود تر سره شوې ده، د معنوي اقتباسونو په برخه کې د کتابونو له منځپانګې څخه کار اخېستل شوی دی.

پایله او پایلیزه: د څېړنې له پایلو ښکارې چې د ماشومانو اسلامي روزنه یوه الهي وجیبه ده چې ستر او مهم مرکزونه یې جوماتونه دي، د ماشومتوب مرحله دومره حساسه ده که چېرې له دې فرصت څخه ګټه وا نهځېستل شي، ماشوم په اسلامي بڼه ونه روزل شي بیا به یې روزنه اسانه نه وی ښایي تر دې چې بیا روزنه به یې محال ته ورته وی.

کلیدي کلیمې: اسلام، روزنه، رول، جوماتونه او ماشومان

استناد: محمدي، محمدنذیر، او نوري، ابراهیم. (۱۴۰۴). د ماشومانو په اسلامي روزنه کې د جوماتونو رول ییزه علمی او اقتصادي څېړنه **عینک** *علمي*- څېړنیزه مجله، دویم کال، ګڼه ۴، صفحه ۱۴۷-۱۶۴.

خپرندویه اداره: لوګر د لوړو زده‌کړو مؤسسه
© د لیکوال یا لیکوالانو حق.

سريزه

الحمد لله الذى نسب المساجد إليه تشريفاً و تعظيماَ، وأذن أن تُرفع تبجيلاً و تكريماً، أحب البقاع إليه لعظمة وظائفها تعبداً و تربيةً و تعليماً، والصلاة والسلام على من عنى المسجد كل عنايةٍ وخصه بجزيل الرعايةِ و على آله و أصحابه عمار المساجد والقدوة الصالحة لكلِ عابد و زاهد.

وبعد: جوماتونه د اسلام د سپيڅلي دين د اصولو په رڼا کې د اسلامي روزنې له بنسټيزو مرکزونو څخه شمېرل کېږي چې د ماشومانو په روزنه کې مهمه ونډه لري، جوماتونه نه يوازې د عبادت او لمونځ ځايونه دي؛ بلکې داسې يو روزنيز چاپيريال دی چې ماشومان پکې ايماني، روحي، عبادتي، اجتماعي، اخلاقي، سياسي او جهادي روزنه زده کوي چې په ترڅ کې يې د فرد او ټولنې، د انسان او خالق تر منځ متوازنه اړيکه پيدا کېږي او ټولنې ته يو نېك او مصلح شخص وړاندې کېږي.

د ماشومانو په اسلامي روزنه کې د جوماتونو اهميت له دې څخه څرګندېږي چې دوی ته د ايمان اصول ورښيئ، الله تعالى سره يې اړيکه ټينګوي، روحي او رواني سکون ورته حاصلېږی، په اخلاقي ارزښتونو سمبالېږی او له بدو کړو وړو څخه ژغورل کېږي، دوی ته ټولنيز چاپېريال برابروی چې له خپلې ټولنې سره اړيګه ټينګه کړي او د اړيکو او همکاری مهارتونه تر لاسه کړي، مسلمانې ټولنې سره يې د تړاو احساس پياوړی شي،سياسي نبوغ مومي، دوست او دښمن د الله تعالى د دين په هېنداره کې پېژني تر دې دې ته چمتو کېږي چې د اسلام د لارې بلونکي، د اسلامي ارزښتونو ساتونکی او د الله تعالى د لارې سرښندونکی ترې جوړ شي.

د دې ترڅنګ د جوماتونو له خوا وړاندې شوې تعليمی او روزنيز فعاليتونه، لکه د قرآن کريم د حفظ حلقې، جمعې خطبې، تعليمی درسونه او کلتوری او تفريحی فعاليتونه، د مسلمان ماشوم په شخصيت جوړونه کې بنسټيز رول لري. دا چې د جوماتونو په اړه ددين دښمنان تل هڅه کوي چې اسلامي دين يوازې جومات کې منحصر پاتې شي او جومات يوازې د عبادت د ځای په نښه وپېژندل شي او په جوماتونو کې د ماشومانو ددينی روزنې ترڅنګ د روحي، عبادتي، اجتماعي، اخلاقي، سياسي او جهادي رزونې مخه ونيسي. نو پر دې بنسټ مې وغوښتل چې دغې ستونزې لپاره ذکر شوې څېړنه تر سره کړو.

جوماتونه په اسلام کې له ارزښتناکه ځايونو څخه شمېرل کېږي چې د ماشومانو په اسلامي روزنه کې مهمه ونډه لري. دا علمي مقاله چې د ماشومانو په اسلامی روزنه کې د جوماتونو پر رول باندې څرخېږی، د اسلامي روزنې ارزښت په قرآني او نبوی دليلونو څرګندوی، د ماشومانو په اسلامی روزنه کې د جوماتونو ډول ډول مهم اړخونه پلټی چې جومات د ماشومانو لپاره يو ارزښتناك روزنيز مرکز معرفی کوي چې پکې په عامه توګه د قرآن او سنت د زده کړې سربېره په ځانګړي ډول اسلامي عقيدوي، روحي، عبادتي، اجتماعي، اخلاقي، سياسي او جهادي روزنه تر سره کېږي، جوماتونو ته د ماشومانو د تګ شرعي حکم او آداب بيانوي چې په پای کې د جومات پر وړاندې د استعمار له شومو موخو څخه پرده پورته کوي.

د څېړنې موخې
اصلي موخې: د ماشومانو په اسلامي روزنه کې د جوماتونو رول پېژندل دي.
فرعي موخې
۱- جومات پېژندل او د هغه ارزښت، اهمیت او آداب بیانول.
۲ - اسلامی روزنه پېژندل او د ماشومانو اسلامي روزنې ارزښت بیانول.
۳ - جوماتونو ته د ماشومانو د تګ جواز او کړنلاره بیانول.
۴ -کورنۍ هڅول چې خپل ماشومان د اسلامي روزنې په پار جوماتونو ته واستوی.
۵- له استعماري فکري جګړې سره اسلامي فکري مبارزه کول.
د څېړنې پوښتنې
اصلي پوښتنه: د ماشومانو په اسلامي روزنه کې د جوماتونو رول څه شي دی؟
فرعی پوښتنې
۱ - جومات څه ته وایي، څه ارزښت، اهمیت او آداب لري؟
۲ - اسلامی روزنه څه ته وایي او د ماشومانو اسلامي روزنه څه ارزښت لري ؟
۳ - آیا په محمدي سپېڅلي شریعت کې د ماشومانو تګ جومات ته روا دی؟
۴ -کورنۍ خپل ماشومان جوماتونو ته د څه لپاره لیږی؟
۵- آیا د اسلام دښمان د جومات په اسلامي روزنیز رول پوه دي او مخنیوی یې کوي؟

د څېړنې کړنلاره

دا څېړنه په تحلیلي مېتود تر سره شوې ده، د معنوي اقتباسونو په برخه کې له کتابتونې مېتود څخه کار اخېستل شوی دی. د څېړنې کړنلاره تحلیلی او د شننې او تحقیقي تبصرو او ارزونو بڼه لري. قراني آیتونه د مصحف عثماني او ژباړه یې د پښتو معتمد تفسیر کابلي څخه اخېستل شوې ده. مواد په علمي او موضوعي توګه په بېلا بېلو عنوانونو کې ترتیب او تر څېړنې لاندې نیول شوي دي.

د جومات پېژندنه: مسجد په لغت کې د سَجَدَ، یَسجُدُ، سُجوداً څخه اخېستل شوی دی چې پر ځمکه د تندي د کېښودو مانا ورکوي؛ نو مسجد د یاد فعل د مکان اسم دي چې هغه ځای ته ویل کېږي چې پر هغه باندې سجده لګېږي. ابن منظور،(۱۴۱۴ هـ)، ۲۰٤/۳.

محمد بن عبدالله زرکشي د مسجد د اصطلاحي مانا په اړه لیکي: د ځمکې هر ځای ته مسجد ویل کېږي؛ ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی: «جُعِلَتْ لِی الأَرَضُ مَسْجِدًا وَطَهُوراً».
ژباړه: ځمکه ماته د سجدې ځای او پاکوونکې ګرځول شوې ده.(زرکشي، (۱۳۸۴هـ)، مخ۲۷).

همدا لامل دی چې امام قرطبی رحمه الله پخپل تفسیر کې د مسجد په اړه ویلی دی: هر هغه ځای مسجد نومول کېږي چې امکان لري چې په هغه کې د اللّه تعالی عبادت او هغه ته پکې سر په ځمکه کېښودل شي. قرطبی،(۱۳۸٤هـ)،۷۸/۲). نو کولای شو چې د مسجد شرعي او عرفي تعریف داسې

وکړو: هغه ځای او مکان دی چې تل د لمانځه د ادا کولو لپاره جوړ شوی وي. الزید، (۱۴۲۲هـ)، مخ ۱۵. زموږ موخه هم په دې لیکنه کې همدا مانا ده.

د جومات فضیلت: جومات د ځمکې پر مخ باندې لومړنی ځای دی چې د اللّه تعالی په امر سره د بشر د ګټې او بندګانو د هدایت لپاره جوړ شوی دی، اللّه تعالی په دې اړه فرمایلي دي:﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِی بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًی لِّلْعَالَمِينَ﴾(آل عمران:۹۶).

ژباړه: بېشکه تر ټولو لومړی عبادت ځای چې د انسانانو لپاره ودان شو، هغه هماغه دی چې په مکه کې دی. هغه ته خیر او برکت ورکړل شوی او د ټولو نړیوالو لپاره د هدایت مرکز ګرځول شوی دی.

مسجد په اسلام کې دومره لوړه مرتبه لري چې الله جل جلاله د مسجد د جوړونکو په هدایت، مومنتوب او عابدتوب باندې ګواهی ورکوي او وایې:﴿ إِنَّمَایعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيوْمِ الآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلاَةَ وَآتَی الزَّكَاةَ وَلَمْ يخْشَ إِلاَّ اللَّهَ فَعَسَی أُوْلَئِكَ أَن يكُونُواْ مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾(التوبة:۱۸).

ژباړه: د الله تعالی جوماتونه یوازې هغه کسان جوړوي چې پر اللّه تعالی او د آخرت په ورځی ایمان لري، لمونځ کوي، زکات ورکوي او پرته له اللّه تعالی څخه بل هیچا څخه نه ویریږي، هیله ده چې دا ډله به په سمه لاره لاړ شي.

جومات د شرافت او عزت له مخې، اللّه تعالی ته منسوب شوی، د هغهٔ د کور په نوم نومول شوی او د اللَه تعالی په امر سره تر ټولو ښه انسانان چې پیغمبران دي د مسجد ودانوونکی او خادمان ګرځول شوي دي لکه چې فرمایی: ﴿وَعَهِدْنَا إِلَی إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيتِی لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾(البقرة:۱۲۵).

ژباړه: ابراهیم او اسماعیل علیهما السلام ته مو امر وکړ چې زما دا کور (مسجد حرام) طواف کوونکو، اعتکاف کوونکو، رکوع کوونکو او سجده کوونکو لپاره پاك کړي.

همداسی د اسلام ستر پیغمبر شخصا د نبوي جومات په جوړولو کې ونډه اخیستې او پخپلو مبارکو لاسونو یې ودان کړی دی؛ نو بالآخره مسجد داسې یو سپیځلی ځای دی چې رب العالمین ته خوښ دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: د اللّه تعالی پر وړاندې تر ټولو خوښ ځایونه جوماتونه او بد ځایونه ښارونه دي. بخاري،(۱۴۱۴ هـ)،۱۳۲/۲.

ماشوم پېژندنه: په عربي ژبه کې د"ماشوم"کلمه کوچني ته اشاره کوي، چې جمع یې "ماشومان" دي. ابن منظور ویلی دی: "ماشوم:کوچنی، ښځینه کوچنۍ او جمعه یې ماشومان دي. عربي ژبه کې طفل کلمه په کوچني او نرم شي باندې دلالت کوي. ابن منظور،(۱۴۱۴ هـ)،۱۱/ ۴۰۱.

همدارنګه په المعجم الوسیط کې ویل شوي دي:"ماشوم: د بني آدم او د هر شي کوچني ته ماشوم ویل کېږي. ابراهیم مصطفی ....(۱۳۹۲ هـ)، ۵۶۰/۲ .

په اسلامي شریعت کې ماشوم هغه کوچنی دی چې مکلفیت دورې ته نه وي رسیدلی، یعنې د بلوغت نښې یې نه وی څرګندې شوې، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَإِذَا بَلَغَ الأَطْفَالُ مِنكُمُ الْحُلُمَ فَلْيسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾،(النور: ۵۹).

ژباړه: او کله چې ورسیدل واړه ماشومان ستاسي د بلوغ حد ته پس اجازه دې وغواړی په ننوتلو کې پر تاسې باندې لکه چې اجازه غوښته هغو کسان چې بالغان شوي وو پخوا له دغو ماشومانو .
آیت څخه څرګندېږی چې په اسلام کې ماشوم هغه څوک دی چې بلوغ ته نه وی رسیدلي، یعنې د شرعي مکلف نه وي.
فقهي کتابونو ماشوم داسی تعریف کړی دی: ماشوم هغه انسان دی چې بلوغ ته نه وي رسیدلي او د بلوغت د نښو څرګندیدو له لارې پیژندل کیږي ،هلکانو لپاره احتلام او د نجونو لپاره حیض. بغدادي،(۱۴۲۷ هـ)، ۶/ ۲۹۰۴ .
له همدې امله، په حنفي فقه کې ماشوم هغه څوک دی چې د حساب ورکولو عمر ته نه وي رسیدلی، یعنې د بلوغت یا حیض څخه مخکې مرحلې ته د ماشومتوب مرحله ویل کیږي.
د اروا‌پوهنې علماوو په نزد: ماشوم هغه دی چې د زیږون څخه تر بلوغ پورې له مختلفو پړاونو څخه تېر شي؛ تر دې چې لازمه توانی او ګڼ مهارتونه تر لاسه کړي.نشواتی،(۲۰۰۳ م)، مخ ۱۲۲ .
د روزنې پېژندنه: تربیه په لغت کې له دو ریښو: ربو او ربب څخه راغلې چې (ربو) په عربي ژبه کې د زیاتیدو، رشد او نمو کول، وتل او تغذیه کولو په مانا استعمال شوی او (رب) د مالك، خالق، صاحب او مصلح په مانا راغلی دی. ابن فارس،(۱۳۹۹هـ)، ٤٨٣/٢).
تربیه په اصطلاح کې: په تدریجي(ګام په ګام) سره کمال ته د یوه شي رسول دی.نشواتي،(۲۰۰۳ م)، مخ ۱۴.
دوکتور خالد بن حامد حازمي اسلامي روزنه داسی تعریف کړې ده: د اللّه تعالی د رضا او د دنیا او آخرت د نېکبختی د لاسته راوړلو لپاره د اسلام د سپېڅلی دین د تګلارې مطابق په تدریجي ډول سره د ژوند په ټولو چارو کې د انسان رشد او روزل اسلامي تربیه ده. حازمی،(۱۴۲۰ هـ). مخ ۱۹.
د ماشومانو د اسلامی روزنې ارزښت: د ماشومانو اسلامی روزنه دومره ارزښتناکه موضوع ده چې اللّه تعالی په‌خپل کتاب کې مؤمنانو ته پرې امر کړی او فرمایي: ﴿يا أَيهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَاراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيهَا مَلائِكَةٌ غِلاظٌ شِدَادٌ لا يعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيفْعَلُونَ مَا يؤْمَرُونَ﴾.(التحریم:٦).
ژباړه: ای مؤمنانو! خپل ځانونه، اولاد او کورنۍ مو د دوزخ له اور څخه وژغورئ هغه اور چې د سون مواد به يې انسانان او تیږې وي؛ پر هغه به غوسه ناکې، سخت زړې پرښتنې څارونکی وي چې هېڅکله به د اللّه تعالی له حکم څخه سر نه غړوي او هر امر چې ورته کیږي هغه به پرځای کوي.
ابن جریر طبری له علی رضی الله عنه څخه روایت کړی چې هغهٔ ویلي:"علِّموهم، وأدّبوهم". یعنی هغو ته تعلیم، ادب او تربیه ورزده کړئ. طبری،(۱۴۲۲ هـ)، ٤٩١/٢٣ .
عبدالله بن عمر رضی الله عنه رسول اللّه صلی الله علیه وسلم څخه روایت کړی دی: هر یو له تاسې(شپونکی) او مسؤل دی او ستاسې له هر یو څخه به د هغه د لاس لاندې کسانو په اړه پوښتنه کیږي، د ټولنی مشر د خپل رعیت، سړی د خپلې کورنۍ، ښځه د خاوند د کور، او خادم د خپل بادار

په مال کې مسؤل دی او د هر چا څخه به د هغه د لاس لاندې کسانو په اړه پوښتنه کېږي .بخاري (۱۴۱۴ هـ). ۱/ ۳۰٤.

سترو سترو پوهانو د ماشوم روزنې په اړه سپارښتنې کړي چې له ډلې څخه يې امام غزالي رحمه الله ويلي دي: ماشوم د مور او پلار په لاس کې امانت دی، د هغه زړه د مرغلرې په شان قيمت او نقش منونکی دی، د پاکې ځمکې په څېر دی چې هر ډول تخم پکې وکری، شين کېږي که ښه تخم وکری نو ددين او دنيا نېکمرغۍ ته به ورسېږي، مور، پلار او استاد به يې په ثواب کې شريکان وي او که کار بر عکس وو نو ماشوم به بدبخت او بې لارې شي او یاد کسان به يې په بدو کړو وړو کې شريکان وي. غزالي،(۱۳۳۹هـ)،۲/ ۲۷ .

همدارنگه امام ابن قيم رحمه الله ويلی دی: ډېرې داسې مېندې او پلرونه شته چې د خپلو زړه ټوټو (اولادونو) اسلامي روزنې ته نه پاملرنه هغوی په دنيا او آخرت کې بدبخته کړي دي. ابن قيم،(۱۳۹۱هـ)، مخ۲٤۲.

اوس پوښتنه داده چې آيا په اسلامي شريعت کې جوماتونو ته د ماشومانو تگ جواز لري او که‌نه؟ په ځواب کې بايد وويل شي چې په دې اړه د حديثونو په رڼا کې دوه انده شتون لري :

لومړی: جوماتونو ته د ماشومانو تگ جواز نه لري بلکې مکروه ده؛ ځکه چې واثله بن أسقع رضی الله عنه له رسول اللّه صلی الله عليه وسلم څخه روايت کړی دی چې هغهٔ وويل: له جوماتونو څخه خپل ماشومان او ليونيان ليرې وساتئ. ابن ماجه،(۱۴۳۰هـ)،۲٤۷/۱.

دويم: جوماتونو ته د ماشومانو تگ جايز دی؛ ځکه چې رسول اللّه صلی الله عليه وسلم خپل لمسيان جومات ته راوستل، همدارنگه اصحابه کرامو او لمونځ کوونکو ښځو به هم خپل ماشومان راوستل تر دې چې يو ځل هم رسول اللّه صلی الله عليه وسلم پر هغو نيوکه نه ده کړې؛ بلکې رسول الله صلی الله عليه وسلم به داسی څه ورسره کول چې د هغه د تشويق او رضايت ښودنه کوي، ابوقتاده انصاري رضي الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلی الله عليه وسلم پداسې حال کې لمونځ کولو چې امامه د رسول اللّه د لور (زينب) لور يې په غيږ کې وه د سجدې په وخت کې به يې په ځمکه کيښوده او په قيام کې به يې پورته کړه. بخاری،(۱۴۱۴هـ)، ۱۹۳/۱).

امام ابن حجر عسقلانی رحمه الله ليکی: ابن دقيق العيد ويلي دي: په دې حديث کې جومات ته د ماشومانو د تگ جواز شته. ابن حجر،(۱۳۹۰هـ)، ۵۹۲/۱.

ترجيح: دويم اند چې جوماتونو ته د ماشومانو تگ روا بولي نسبت اول اند ته په لاندې دليلونو راجح دی:

۱ - د حديثي تحقيق له اړخه، لومړی حديث ضعيف دی؛ ځکه چې احمد بن ابی بکر الکنانی ويلی دی: حرث بن نبهان چې د حديث په سند کې شتون لري ضعيف راوي دی. بوصيری،(۱۴۰۳ هـ)،۹۵/۱.

۲ – د تحلیل له اړخه، په لومړی حدیث کې هدف هغه ماشومان دي چې د درک، افهام او تفهیم جوګه نه دی؛ خو که چېرې ماشوم دا قوت ومومند او د تمیز عمر ته رسېدلی ؤ، جومات ته تلای شي همدغه موضوع دوکتور محمد بن سلیمان المنیعی بیان کړې او وايي: هغه ماشوم چې د تمیز عمر ته نه وی رسیدلی باید جومات ته ولاړ نه شي ځکه چې د جومات د نا پاکۍ او د لمونځ کوونکو د تشویش لامل ګرځي او اللّه تعالی فرمایلي دي:﴿وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾. (الحج:۲۶). ژباړه: زما کور د طواف کوونکو، قیام، رکوع او سجده کوونکو لپاره پاک کړه. (بحوث ودراسات،۱/ ۱۷۰.
۳ - اړتیا، د قرآني آیت او نبوي حدیث په اساس د ماشومانو روزنه د هغو پر اولیاوو باندې واجب ده. (الموسوعة الفقهية الكويتية: ۱۳/ ۱۱.

دا په داسې حال کې چې زموږ د ټولنې ډېرې وګړي د اسلام په اړه مالومات نه لري نو یوازینی ځای چې په هر کلي او ناحیه کې شته، تګ ورته اسانه او ارزانه هم دی هغه جومات دی چې د ماشومانو روزنځای او ښوونځی دی لکه څنګه چې د اسلام په ځلاند تاریخ کې ؤ او د تاریخ په اږدو کې یې بشریت ته کامل او مکمل، صالح او مصلح انسانان وړاندې کړي دي، همدا علت دی چې د حنفي فقهي نومیالی فقیه ابن عابدین شامي رحمه الله وايي: په خلاصه کې راغلي چې د ماشومانو تعلیم په جوماتونو کې روا دی. ابن عابدین،(۱۴۲۱ هـ)، ٦/ ۴۲۸.

جوماتونو ته د ماشومانو د تشویق او هڅونې کړنلاره:

جومات هغه مهال کولای شي چې په ایماني، عبادتي، اجتماعي، سیاسي او فرهنګي روزنه کې خپل تاریخي فعال رول ولوبوي چې خپل مخاطبین په ځانګړی ډول ماشومان جذب او اړیکه ورسره وساتي. محمد بن إبراهیم الحمد وايي: د ماشومانو د سالمې روزنې یوه مهمه لار دا ده چې هغوی په ماشومتوب کې جوماتونو ته په تللو او په لویتوب کې په جوماتونو کې لمونځ کولو ته تشویق او وهڅول شي. نحلاوي،(۱۴۲۸ هـ)، مخ ۳۱.

نو ددې موخې د لاسته راوړلو لپاره له لاندې کړنلارې څخه ګټه اخیستلی شو :

۱ - مور او پلار: والدین چې د کور په چاپېریال کې د ماشومانو لومړني روزونکي دي، جوماتونو ته د ماشومانو په هڅونه کې مهم رول لري؛ ځکه چې په حقیقت کې والدین د ماشومانو ښوونکي او د هغوی فکر او روان ته نظم او ترتیب وربښي. رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: هېڅ ماشوم نه پیدا کېږي مګر په فطرت باندې، نو بیا یې پلار او مور یهودیان، نصرانیان او یا مجوسیان کړي. بخاري،(۱۴۱۴هـ)،۱/ ۴۶۵.

امام مالک رحمه الله ویلي دي: زه ماشوم وم، مور مې ښایسته جامې را واغوستې، پټکی به یې را په سر کړ، د مدینې ستر فقیه، ربیعة بن عبدالرحمن ته به یې واستولم، راته به یې وویل: ته د (ربیعة) مجلس ته ځې، نو له هغه څخه لومړی ادب او سړیتوب زده کړه، بیا ترېنه حدیث او فقه زده کړه. مالک،(۱۴۲۵ هـ)، ۱/ ۲۲.

ابو اسحاق سبیعي وایي: پلار می مسجد ته بوتلم، راته یې وویل: غواړی چې علي رضی الله عنه ووینې؟ ومی ویل: هو، هغه راته وویل: پورته شه، زه هم جگ شوم، یو شیخ می ولید چې سر او ږیره یې سپین و او پر منبر باندې ولاړ او ویل یې: په دې امت کې وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ابوبکر او عمر رضی الله عنهما غوره انسانان دي. أصفهاني ،(۱۴۰۷ هـ)، مخ۷۳ .

۲ - د جومات امام: یو له هغو مهمو کسانو څخه چې جوماتونو ته د نوي نسل په ځانگړي ډول د ماشومانو په جذبولو کې بنسټیز رول لري د جومات امام او ماشومانو سره د هغه اخلاقي او رفتاري ځانگړتیا ده، امام کولای شي چې ماشومان جومات ته ښه وهڅوي او د رسول صلی الله علیه وسلم څخه په الهام اخیستلو ماشومان داسی تشویق کړي؛ لکه څنگه چې ترې روایت شوی دی: ابوهریره رضی الله عنه ویلي دي: کله چې به خلکو د لومړی ځل لپاره مېوه ولیده، هغه به یې رسول اللّه صلی الله علیه وسلم ته راوړه، کله چې به رسول اللّه صلی الله علیه وسلم لاسته راوړه نو داسی دعا به یې وکړه: یا اللّه! زموږ په مېوو کې برکت واچوه، زموږ په ښار کې برکت واچوه. ابوهریره رضی الله عنه وایي: رسول اللّه صلی الله علیه وسلم به بیا تر ټولو کوچنی ماشوم را وغوښت میوه به یې هغه ته ورکړه. مسلم ،(۱۳۳۴هـ)، ۱۱۶/۴ .

نو له همدې امله د جومات امام او د هغه کړه وړه او ځانگړنه جوماتونو ته د ماشومانو په هڅولو کې تر ټولو ستر لامل دی.

۳ - مؤذن او نور خیرغوښتونکي: زبید بن حارث رحمه الله د یوه جومات مؤذن و، هغه به ماشومانو ته ویل: راځئ په جومات کې لمونځ وکړئ بیا به تاسو ته چار مغز درکړم. ماشومان به راتلل، لمونځ به یې ادا کولو، وروسته به له هغه څخه را تاو شول، نوموړی به چار مغز ورکړل. له زبید رحمه الله څخه پوښتنه وشوه له دې کار څخه څه لاس‌ته راوړی؟ هغه به ویل: په پینځه دینارو چار مغز اخلم او په اسانی سره ماشومان لمانځه ته هڅوم؛ ترڅو هغوی لمونځ کولو سره عادت شي. ذهبی ،(۱۴۰۵ هـ)، ۲۹۷/۵.

۴ - فکری بنسټونه: د الجزیرې شبکې د راپور پر اساس، په ترکیه کې څو شاروالیو جوماتونو ته د ماشومانو د تشویق او جذبول برنامې جوړې کړي دي، که چېرې یو ماشوم یوه میاشت هره ورځ پینځه ځلې جومات ته د لمونځ لپاره حاضر شي، هغه ته به یو بایسکیل د ډالۍ په ډول ورکول کیږي . (www.aljazeera.nnet).

جوماتونو ته د ماشومانو د تگ آداب: جوماتونوته د ماشومانو استول د هغو په اسلامی روزنه او شخصیت جوړونه کې مهم رول لري؛ نو له همدې امله د ماشومانو میندو، پلرونو او روزونکو ته ښایي چې لاندې آداب په نظر کې ونیسي؛ ترڅو ماشومان د مؤمنانو د لمانځه په جریان کې گډوډی، شر او شور او بې ادبي ونه کړی او د مسجد حرمت خوندي پاتې شي:

۱ - ماشومانو ته د جومات د اهمیت په اړه ښوونه ورکړل شي او ورته وویل شي، چې مسجد د الله تعالی کور، د هغه د عبادت او د نږدې کیدو ځای دی.

۲- ماشومان له دې مخکې چې مسجد ته ولاړ شي هغوی ته ته د طهارت او اودس کولو طریقه وښودل شي.
۳- باید دوی ته وویل شي چې په مسجد کې شور او لوبې ونه وکړي، بلکې په سکون او آرامۍ کې پاتې شي.
۴- د مسجد د موادو سره لوبې نه کول: لکه د قرآن پاك، ریلونو، قالینو، او د لوډ سپیکرونو سره.
۵- غوره ده چې هغه ماشومان مسجد ته ولېږل شي چې د تمیز عمر(شاوخوا پینځه کلنۍ) ته رسېدلی وي؛ خو که ماشوم ډېر کوچنی وي، نو غوره ده چې مسجد ته را نه وستل شي.
٦-که له ماشوم څخه نا مناسب عمل ترسره شي، باید په نرمه لار ورته سمه طریقه وښودل شي او بې له سختۍ یې اصلاح وشي، تر څو د مسجد سره یې مینه پیدا او لمونځ ته تشویق شي.
د دې لارښوونو په مراعتولو سره، والدین کولی شي خپلو ماشومانو ته د مسجد له روحاني فضا څخه د ګټې اخیستو ښه فرصت ورکړي او د لمانځه او عبادت اهمیت وروښيئ، او د نورو لمونځ کوونکو حقوق هم مراعت کړي. مازن الغزي،(۲۰۲۳ م)، مخ، ٦٦- ٦٨ .
د ماشومانو وهل: د اسلامی شریعت پوهان وایې چې مور او پلار ته روا ده چې خپل ماشومان په وهلو تأدیب کړي؛ ځکه چې رسول اللّٰه صلی الله علیه وسلم فرمایلی: په اوه کلنۍ کې خپلو اولادونو ته د لمونځ په اداکولو امر وکړئ، د لمونځ د نه اداکولو په سر یې ووهئ خو کله چې لس کلن شي بیا یې د خوب ځایونه(بسترې) یو له بل څخه جلا کړئ. أبی داود،(۱۴۳۰هـ)،۲۰٦/۱).
خو فقهاوو د مور او پلار وهل په لاندې شرطونو مقید کړي دي :
۱ - له لسو وارو څخه ډېر دې نه وي. ۲- پر مخ دې نه وهي. ۳- په هغو ځایونو دې نه وهي چې ماشوم ته عیب پیدا کوي.
۴ - د غصې په وخت کې دې نه وهي. ۵- د وهلو آله باید مناسبه وي. نحلاوي،(۱٤۲۸هـ)، مخ۴۰٦.
په ستر فقهي قاموس(الموسوعة الفقهیة الکویتیة) کې د ماشومانو د تأدیب په اړه راغلي دي: معلم او زده کوونکی کولای شي چې شاګرد د هغه د ولی په اجازه ووهي. نو امام او معلم د ماشوم د (ولی) له اجازې سره سره باید پورته پینځه شرطونه مراعات کړي.(الموسوعة الفقهیة الکویتیة، ۲۱/۱۰.
جومات او د ماشومانو اسلامی روزنه: وړاندې مو د جومات فضیلت او د اسلامی روزنې ارزښت د قرآن، نبوي حدیثونو او د پوهانو د اقوالو په رڼا کې بیان کړ، په لاندې کرښو کې د جومات رول د ماشومانو په ایماني، روحي، عبادتي، اخلاقي، اجتماعي، سیاسي او جهادي روزنه کې په تفصیلي بڼه وړاندې کیږي:
الف- جومات او ایماني روزنه: د اسلام په لارویانو کې د ایمان او اسلامي عقیدې ریښې کلکول د اسلامی روزنې اساسی بنسټ شمېرل کیږي. د اسلام ځلانده تاریخ پهدې ګواه دی چې د چا په زړه کې د ایمان اصل ریښه غزولې او د اللّٰه تعالی، رسول اللّٰه او د امت د صالحانو مینې او محبت یې په ریښتونی ډول زړه کې ځای نیولی وي، بیا هیڅکله هم د اسلام دښمنانو د یرغلونو او دسیسو ښکار نه دی

گرځېدلی او نه يې بې لارې کولی شي. که د مسلمانانو تاريخي شاليد ته نظر واچوو نو وبه وينو چې د اولادونو او ماشومانو ايماني او عقيدوي روزنې ته د اسلامي روزنې په کړنلاره کې ډېره پاملرنه کېده؛ ځکه اسلامي منهج ډېره ستره اړتيا او ارمان لري چې د ايمان روح يې په ژوره توګه په لارويانو کې ځای ونيسي او د ايمان د ونې د کرلو لپاره تر ټولو ښه وخت د ماشومتوب وخت دی، نو له همدې امله به مسلمانانو په کورونو او جوماتونو کې خپلو ماشومانو ته د شهادت کلمه، د ايمان رکنونه، د اسلام بنسټونه، د قرآن کريم تعليم، د پېغمرانو کيسې، نبوي سيرت، د اصحابانو د ژوند پلوشي او... ورزده کول، وروسته به بيا زموږ په ايماني روزنې روزل شوی نسل، په عقيدوي سلاح سمبال عمومي علمي مرکزونو ته د لوړو ¬زده کړو په پار معرفي کېدل، هغوی به د اسلام د سپېڅلي دين سرښندونکي سپاهيان ول چې د خپلو ايماني ارزښتونو په دفاع کې به يې له هيچا څخه ويره نه لرله او همدا د اسلامی روزنې برکت و چې د مسلمانانو په زړونو کې د ايمان رېښه زغلولې او راسخه کړې وه. ندوی،(۱۴۳۲هـ)،مخ: ۱٥-۱٦.

په جوماتونو کې د ايماني روزنې ارزښت له دې مبارك حديث څخه هم په ډاګه کېږي چې: جندب رضی الله عنه وايي: موږ قوی (بلوغ ته نږدې) ماشومان وو له رسول اللّه صلی الله عليه وسلم سره مو عقيده له قرآن کريم څخه مخکې زده کړه، بيا مو قرآن کريم زده کړ، ايمان مو په قرآن سره پياوړی شو. بيهقي،(۱۴۳۲هـ)،۱/۱۲۰. نو د جوماتونو قدرمن امامان دې ماشومانو ته ايماني روزنه په ساده او روانه ژبه ورکړي، لکه چې په دې حديث کې د اسلام ستر لارښود محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم په زړه پورې انداز سره يو ماشوم ته داسی ايماني روزنه ورکړې: عبدالله بن عباس رضی الله عنهما ويلي دي: يوه ورځ رسول اللّه صلی الله عليه وسلم سره په سپرلۍ باندې شاته سپور وم، ماته يې وويل: ماشومه! تا ته د يو څو کلمو ښودنه کوم: د اللّه تعالی (د هغهٔ د دين) ساتنه وکړه، هغه به تا وساتی، تل الله تعالی په ياد لره، هغه به خپل وړاندې ومومي، که څه شي غواړې له اللّه تعالی څخه يې وغواړه، که مرسته غواړې له اللّه تعالی څخه يې وغواړه، که د نړۍ ټول انسانان راټول شي چې تا ته ګټه ورسوی، هيڅ ګټه به تا ته ونه رسوی له هغه څه پرته چې اللّه تعالی تا ته ليکلي دي او که چېرې د نړۍ ټول انسانان راټول شي چې تا ته زيان ورسوي، هيڅ زيان به تا ته ونه رسوي له هغه پرته چې اللّه تعالی تا ته ليکلي دي، قلمونه پورته شوی او صحيفې(پاڼې) وچې شوي دي .ترمذی،(۱۳۹٥ هـ)، ٢٨٤/٤).

په اسلامي روزنه کې د جومات ونډه دا هم ده چې د جومات امام د ماشوم په غوږ کې اذان کوي، د توحيد شعار او د شهادت کلمه ورته اعلانوي، که څه هم دغه وخت ماشومان يې په مانا او مفهوم نه پوهېږي؛ خو ماغزه يې متاثره کېږي وروسته بيا ماشوم په تدريجي ډول ورسره اشنا کېږي او د هغې وروسته هره ورځ کې پېنځه ځلې د جوماتونو له منارو څخه د اللّه تعالی د وحدانيت او د رسول اللّه د رسالت د شهادت غږ اوري چې دا خپله ايماني روزنه شمېرل کېږي .

ب- جومات او روحي روزنه: هر کله چې کوم کس د جومات په زيارت سره مشرف کېږي، معنويات يې لوړېږي، ايمان يې قوي کېږي، روح او روان يې سکون او ډاډ حاصلوي؛ ځکه چې د جومات فضا

او چاپېریال الهي او نوراني ده او هلته پر شته وګړو باندې د اللّه تعالی له لورې څخه په شیبو شیبو رحمتونه وریږي، لکه څنګه چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ فرمایلی: د اللّه تعالی له کورونو څخه په یو کور کې یوه ډله نه ده ټوله شوې چې د اللّه تعالی کتاب(قرآن) لولي، په‌خپل منځ کې یې یوه بل سره تدریسوي؛ خو دا چې د اللّه تعالی له طرفه پر هغو باندې اطمینان نازلېږي، په رحمتونو کې پوښول کېږي، پرښتې یې احاطه کوي، او اللّه تعالی یې د هغو کسانو سره چې له هغه سره دی یادونه کوي او هغه کس چې د عمل په سبب شاته شي هیڅکله به د نسب په سبب وړاندې نه کړی شي. مسلم،(۱۳۳٤ هـ)، ۷۱/۸.

ج- جومات او عبادتي روزنه: د انسان د ژوند او خلقت وجودي فلسفه د اللّه تعالی معرفت او بیا د هغه عبادت کول دي، لکه څنګه چې یې فرمایلی دی:﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ﴾،(الذاریات:٥٦). ژباړه: ما پیریان او انسانان له دې پرته چې زما بندګی وکړي د بل څه کار لپاره نه دی پیدا کړي .

همدارنګه د جومات وجودي فلسفه هم دا ده چې هلته یوازې او یوازې د الله جل جلاله عبادت او بندګي وشي، اللّه تعالی فرمایلي دي:﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾.(الجن:۱۸).

ژباړه: او دا چې جوماتونه د اللّه تعالی لپاره دي؛ نو له دې امله په هغو کې له اللّه تعالی سره کوم بل څوک مه بلئ. نو انسان د اللّه تعالی د عبادت لپاره پیدا شوي او جومات هم د اللّه تعالی د عبادت لپاره جوړ شوی دی چې دا خپله په عبادتي روزنه کې د جومات په ارزښت او اهمیت باندې دلالت کوي.

عبادت په اسلام کې هر هغه څه ته ویل کېږي چې اللّه تعالی یې خوښوي، خبره وي که فعل، ښکاره وي او که پټه. خو په اسلام کې تر ټولو ستر عبادت، هغه لمونځ دی چې پېنځه وخته په جومات کې ادا کېږي تر دې چې د هر عبادت د ادا کولو لپاره دوه اساسي شرطونه دي: یو دا چې اخلاص پکې وي او بل دا چې د رسول الله په طریقه باندې وي، نو لمونځ هغه مهال ادا او د اللّه تعالی په در کې منل کېږي چې په جومات کې ترسره شي له همدې امله یو لمونځ په جومات کې نسبت کور او بل ځای ته، پېنځه ویشت او یا وویشت درجې ثواب لري.

نو څرګنده شوه چې جومات د ماشومانو په عبادتی روزنه کې مهم رول لري؛ ځکه له یوه اړخه په جومات کې د عباداتو نظري زده کړه ترسره کېږي او له بل اړخه لمونځ چې د اسلام تر ټولو ستر رکن دی په عملي بڼه په جومات کې ماشومانو ته ښودل کېږي.

ر- جومات او اخلاقي روزنه: د ماشوم د شخصیت په ښې روزنې کې د ښو اخلاقو پېژندل او له بدو څخه لرې اوسېدل ډېر ارزښت لري، نو ددې لپاره چې ماشوم د شخصیت په جوړونه او د ښو اخلاقو په پېژندنه کې خطا نه شي او د اسلام د سپېڅلی دین د اصولو په رڼا کې اخلاقي فضایل او رزایل وپېژني باید جوماتونو ته ولېږل شي او تل له اخلاقي ښوونو څخه ګټه پورته کړی؛ ځکه چې اخلاقی

روزنه دومره لوړ مقام لري چې الله رب العزت خپل ستر پیغمبر د ښو اخلاقو په صفت سره ستایلی او وایي: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾. (القلم:۴).
ژباړه: بیشکه چې ته لوړ اخلاق لري. تر دې چې د رسول اللّه صلی الله علیه وسلم د بعثت له لوړو اهدافو څخه یوه هم د اخلاقي ښېګڼو پوره کول دي. رسول اللّه ویلی دي: زه ددې لپاره بشریت ته رالیږل شوی یم چې اخلاقي ارزښتونه پوره کړم. أبو تمام،(۱۴۲۱ هـ)، ۱۲۱/۱.
کله چې ماشوم جومات ته ځي هلته اسلامي اخلاقي ارزښتونه پېژني او د جمعو په خطبو کې اسلامي لارښوونو او ارشاداتو ته هڅول کېږي.
دوکتور علی زهراني ویلی دي: هغه درسي او قرآني حلقې چې په جوماتونو کې شتون لري، د اسلامي اخلاقو په لاس‌ته راوړلو کې مهم رول لري؛ ځکه چې دغه حلقې له زده کوونکو سره د ښو اخلاقو پر پابندۍ او له بدو څخه په لرې والي کې مرسته کوي او دا ځکه چې بد اخلاقي له بدو ملګرو، بې کارۍ، بې علمۍ، له قرآن کریم، نبوی سنتو، د صالحانو له سیرت څخه د ناپوهۍ په نتیجه کې منځ ته راځي. نو زده کوونکي د جوماتونو په حلقو کې له انحرافي کړنو څخه لیرې او په قرآني اخلاقو سمبالېږي، زهراني،(۱۴۲۵ هـ)، مخ ۴۷ .
س- جومات او سیاسي روزنه: جومات په اسلامي ټولنه کې یو سیاسي مرکز هم پاتې شوی دا موضوع د اسلام د ستر لارښود له مبارك سیرت، د راشده خلفاوو له تګلارو او د اسلام له ځلانده تاریخ او د اسلامي نهضتونو له شالید څخه ښه جوتېږي، اسلامي سیاسي روزنه په جوماتونو کې ورکول کېده، بیعتونه په جوماتونو کې اخیستل کېدل دا ځکه چې سیاست د اسلام یو نه بیلیدونکې برخه ده او جوماتونه د اسلامي ویښتابه ستر مرکزونه دی. د دې د ترڅنګ په جوماتونو کې د ماشومانو روزنه د هغو راتلونکی سیاسي کړنو باندې نیغ په نیغه تاثیر لري او د سیاسي حوادثو په وړاندې د هغو په معنوي او مادي لیدلورو باندې پریکنده رول لوبوي. همدا لامل دی چې د اسلامي نظام د بقا او پاینښت په پار د جمعو او اخترونو په خطبو کې د أمیرالمؤمنین نوم اخیستل کېږي او د اسلام او مسلمانانو د ښه خدمت لپاره ورته د اللّه تعالی څخه د فلاح او صلاح غوښتنه کېږي چې دا خپله د ماشومانو په ذهن کې د اسلامي نظام ارزښت، حفاظت او د دفاع فکره پیاوړی کوي.
نو له همدې امله د ماشومانو اړیکه له جوماتونو سره او په جومات کې سیاسي روزنه لاس‌ته راوړل په راتلونکې ژوند کې د هغوی په سیاسي بلوغ کې د پام وړ تاثیرات درلودلی شي.
خو کله چې زموږ سیاسي لیدلورې او روزنه له جومات څخه پرې او د شرق او غرب له لورې تلقین شوه هماغه وو چې امت خپل برم له لاسه ورکړ او له ذلت او رسوایي سره مخ شو. امام ابوالحسن ندوي رحمه الله ویلي دي: له بده مرغه اسلامي هیوادونو سیاسي شعور او فکري ویښتابه له لاسه ورکړې دی، دوست له دښمن نه پېژني! له دواړو سره یو ډول معامله کوي تر دې چې له دښمن سره نسبت خپلو دوستانو(مؤمنانو) ته تر ډېره ښه وي، له دې سره چې دوستان یې تل په جهادونو او ستونزو کې تر څنګ دریدلي، اسلامي نړۍ له یوې سمڅې دوه ځلي درډېدلي؛ خو پند اوعبرت یې نه دی اخېستی!!

مسلمانان اوس په ټولو چارو کې بی وسه او په سیاسی چارو کې ډېر بیچاره شوی دی، خپل تېر برم او ځلانده تاریخ یې هېر کړی دی. نو جوماتونه همدغه تشه ډکولی شي؛ ځکه چې په جوماتونو کې د اللّه تعالی د دین ښوونه او روزنه تر سره کېږي چې سیاست یې هم یوه مهمه برخه شمېرل کېږي. ندوی،(۱۴۱۴ هـ)، مخ٦٦.

ص- جومات او جهادی روزنه: قرآنی پریکړه همدا ده چې د مسلمانانو او کافرانو تر منځ به تل شخړه او جګړه وی؛ ځکه چې جګړه او فساد په الهی شهادت سره د کافرانو ځانګړتیا ده چې شرپسند دی او هیڅکله هم له مسلمانانو سره مسالمت امیزه ژوند نه غواړی، اللّه تعالی فرمایلی دی:﴿وَلَاَيَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىَ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُواْ﴾. البقرة،۲۱۷ .

ژباړه: هغوی(کافران) به ستاسې سره تل په جګړه اخته وی ، آن تر دې که یې وس ورسېږی، نو تاسې به له دین څخه واړوی .

له همدې امله د جومات له اسلامی دندو څخه یوه دنده دا ده چې داسې ژمن ځواک وروزي چې تل لپاره د اسلامی نظام، اسلامي ارزښتونو او د مسلمانانو دفاع لپاره چمتو وي. کله چې موږ د اسلام په زرین تاریخ کې د مجاهدینو او اتلانو کارنامې مطالعه کوو، وینو چې جومات د اسلام په پیل کې د هغو شازلمیو روزنتون ؤ چې د الهی ارزښتونو په دفاع کې به راپورته شول او ځمکه به یې په یرغلګرو ظالمانو سره تبی کړه. جومات د اسلام د داسې لارویانو مرکز ؤ چې په یوه لاس کې به یې قرآن او په بل لاس کې توره وه او د حق په لار کې به یې ځانونه فدا او سرونه قربانی کړل تر دې چې د همداسې اتلانو په برکت سره دښمنانو نه‌شو کولای چې د دین پر حریم یرغل وکړي، بلکې برعکس د جومات روزل شوی مبارزین به تل فاتحین ول او د (لا إله إلا اللّه محمد رسول اللّه) بیرغ به یې د روم او فارس په ماڼیو رپاوو.

کله چې د رسول اللّه صلی الله علیه وسلم غزاګانو تاریخ ولولو، وبه وینو چې هغه به جهاد ته د چمتوالي اعلان په جومات کې کولو، حارث بن یزید بکري رضی الله عنه ویلي دي: مدینې ته راغلم او جومات ته ننوتم، ومی لېدل چې له خلکو څخه ډک دی او تور بیرغونه رپېږی، بلال رضی الله عنه د رسول اللّه صلی الله علیه وسلم په وړاندې له تورې سره ولاړ دی. ومی ویل: په خلکو څه شوی؟ هغو راته وویل: رسول اللّه غواړي چې عمرو بن عاص له لښکر سره یوځای واستوي. ترمذی،(۱۳۹۵ هـ)، ۵/ ۳۹۲).

امام ندوي رحمه الله ویلی دي: اسلامي امت به اړه د نړۍ واګې په لاس کې واخلي، تېر برم به ژوندی کړي او پر ملتونو به راج وچلوي چې د جهاد د ارزښت او اړتیا شعور په قرآني او شرعي مانا سره په مسلمانانو کې ژوندی شي، ندوي،(۱۴۱۴)، مخ ۹۲.

که چېرې زموږ د هېواد د وروستۍ نیمې پېړۍ د تاریخ پاڼې واړوو، وبه وینو چې دوه ځلې د شرق او غرب له لورې د یرغل لاندې راغلی؛ خو همدا جوماتونه ول چې د اسلام سر تیری او مجاهدین په کې روزل کېدل، جوماتونه د جهادی روزنې سنګرونه وو تر دې چې په همداسې مبارکو ځایونو کې د

روزنې برکت وو چې د دواړو يرغلگرو ملا ماته او تور مخ وشړل شول. نو ويلی شو چې د جهاد او سربښندنې فکره له جوماتونو څخه اخيستل کېږي او ماشومان په جوماتونو کې جهادي انگيزه او الهام اخلی.

ع- له جوماتونو څخه د استعمار ويره: جوماتونه نه یوازې پر ماشومانو بلکې پر ټول اسلامي امت باندې په اسلامی ويښتابه او استعمار سره په مبارزه او خپلواکی کې رغنده اغيزې لري نو له همدې امله نړيوال ښکيلاک، شرقي او غربي استعمار له جوماتونو څخه ويره لري او هڅه کوي چې په اسلامې روزنه کې د دې مهم مرکز د پرمختگ مخه ډب او اسلامی امت ترې ليرې وساتي. ددې خبرې ښه دليل دا کيدای شي چې د امريکې د بهرنيو چارو وزيرې(رايس) د قاهرې په امريکايې پوهنتون کې وويل: زموږ دنده له دولتونو څخه لوړه ده، زموږ جگړه يوازې له دولتونو سره نه ده بلکې جوماتونه او برنامې يې ډېرې مهمې دي، امريکا دې نتيجې ته رسيدلې چې له دولتونو څخه پرته بايد له دې څخه وروسته خپله زياته پاملرنه جوماتونو او د جوماتونو پروگرامونو ته واړوو. (د جمعې خطبې، مخ۸۰۹). نو ﴿فَاعْتَبِرُوا يا أُولِي الأَبْصَارِ﴾. (الحشر،۲). عبرت واخلئ، ای ليدونکو.

پايليزه

۱ - جومات هغه ځای او مکان دی چې د تل لپاره د لمانځه د ادا کولو لپاره جوړ شوی وي. په اسلامي شريعت کې ماشوم هغه کوچنی دي چې مکلفيت دورې ته نه وي رسيدلي، يعنې د بلوغت نښې يې نه وی څرگندې شوې. د اللّه تعالی د رضا او د دنيا او آخرت د سعادت د لاسته راوړلو لپاره د اسلام د سپيڅلي دين د تگلارې مطابق په تدريج سره د ژوند په ټولو چارو کې د انسان رشد او روزل اسلامي تربيه ده.

۲ - د انسان د ماشومتوب دوره نسبت نورو ژونديو موجوداتو ته ډېره اوږده او حساسه ده نو ماشوم له نورو څخه ډېر مراقبت او پاملرنې ته اړتيا لري. د ماشومتوب مرحله دومره حساسه گڼل کېږي که چيرې له دې فرصت څخه گټه وا نه‌خيستل شي، ماشوم په اسلامي ښه ونه روزل شي بيا به يې روزنه اسانه نه وی ښايي تر دې چې بيا روزنه به يې محال ته ورته وي.

۳ - امام کولای شي چې ماشومان په مشروطه وهلو سره تأديب کړي او جوماتونو ته د ماشومانو په هڅولو کې د مور، پلار، امام، مؤذن،کتابتون او مادي امکاناتو رول ډېر مهم دی.

۴ - ماشومان په جوماتونو کې د اللّه تعالی د کتاب او د رسول اللّه صلی الله عليه وسلم د حديثو په رڼا کې ايماني، روحي، عبادتي، اجتماعي، اخلاقي، سياسي او جهادي روزنه لاس‌ته راوړي.

۵- د ماشومانو اړيکه له جوماتونو سره د هغو د شخصيت په پياوړتيا کې تر دې چې د امت په ځواکمن کيدو کې مهمه او هر اړخيزه ونډه لري؛ ځکه د ماشومانو فعاليت په ټولنه کې زياتوي، د وگړو تر منځ دوستي، مينه او محبت پياوړی کوي او ټول په يو صف کې د باطل په وړاندې دروي.

سپارښتنې: د څېړنې په پای کې غواړو څښې اړينې سپارښتنې وکړو:

۱ - د ماشومانو له اولیاوو په ځانګړې ډول د دوی له مور او پلار څخه مو هیله دا ده چې خپل ماشومان د اسلامي روزنې او شخصیت جوړونې په پار جوماتونو ته تشویق او ولیږي.
۲ - د جوماتونو له امامانو څخه مو هیله ده چې د جهاد او له کفر سره د فکري مبارزې په نیت دې جوماتونه په هر اړخیز ډول داسلامي روزنې په پار ښه فعال کړي.
۳ - لوړو زده کړو وزارت له مشرتابه څخه مو غوښتنه دا ده چې په اسلامي روزنه کې د جوماتو د رول په اړه یو ملي کنفرانس راوبولی چې دا موضوع د پوهانو په واسطه په هر اړخیز ډول وڅیړل شي.
۴ - د حج او اوقافو له وزارت په ځانګړي توګه د جوماتونو له ریاست څخه مو مطالبه دا ده چې په جومات کې د ماشومانو د اسلامي روزنې په پار یو ملي نصاب، چې له یوه اړخه د اسلام ټول ایماني، عبادتي، اخلاقي، اجتماعي، سیاسي او جهادي ارزښتونه په کې رانغښتي وي او له بل اړخه د تربیتي موادو کیفیت او کمیت د ماشومانو له بدنې او ذهني ظرفیت سره برابر وي چمتو او امامانو ته په واک کې ورکړي.

سرچینې

۱- قرآن کریم.
۲- ابن حجر، أحمد بن على،فتح البارى،ترتیب:محمد فؤاد عبد الباقى،المکتبة العلمیة،۱۳۹۰ هـ، لومړی چاپ.
۳- ابن فارس،أحمد بن فارس بن زکریاء،معجم مقاییس اللغة،تحقیق:عبد السلام محمد هارون،دار الفکر،۱۳۹۹هـ .
۴- ابن عابدین،محمد أمین، حاشیة رد المحتار،على الدر المختار،شرکة مکتبة ومطبعة مصطفى البابى الحلبى،١٣٨٦ هـ ،دویم چاپ.
۵- ابن قیم،محمد بن أبى بکر بن أیوب،تحفة المودود بأحکام المولود،تحقیق:عبد القادر الأرناؤوط، مکتبة دار البیان،۱۳۹۱ هـ، لومړی چاپ.
٦- ابن ماجه،أبو عبد الله محمد بن یزید بن ماجة،تحقیق:شعیب الأرنؤوط،عادل مرشد او نور،دار الرسالة العالمیة،١٤٣٠ هـ، لومړی چاپ.
۷- ابن منظور،محمد بن مکرم الافریقى،لسان العرب،دار صادر،بیروت،لبنان، ۱۴۱۴ هـ، دریم چاپ.
۸- أبو تمام،أبو القاسم تمام بن محمدالرازى،الفوائد، تحقیق: حمدى عبد المجید، مکتبة الرشد – الریاض، ١٤١٢ هـ، لومړی چاپ .
۹- ابو داود، سلیمان بن الأشعث،سنن ابى داود،تحقیق:شعیب الأرنؤوط- محمد کامل قره بللى،دار الرسالة العالمیة،١٤٣٠ هـ، لومړی چاپ.
۱۰- ارشاد،حج او اوقافو وزارت،د جمعې خطبې،د اسلامی علومو د مطالعاتو ریاست، ۱۳۹۸ هـ.
۱۱- أصفهانى،أبو نعیم أحمد بن عبد الله بن مهران، تثبیت الإمامة وترتیب الخلافة،تحقیق:الدکتور على بن محمد بن ناصر،مکتبة العلوم والحکم،١٤٠٧ هـ، لومړی چاپ.

۱۲- بخاری ،ابو عبد الله محمد بن إسماعیل ،صحیح البخاری ،تحقیق : مصطفی دیب البغا دار ابن کثیر ، دار الیمامة، ۱٤١٤ هـ، پنځم چاپ.
۱۳- برهان فوری، علاء الدین بن حسام الدین الهندی، کنز العمال، ضبط وتصحیح:الشیخ بکری حیانی/ الشیخ صفوة السقا ،مؤسسة الرسالة، ١٤٠٥ هـ، پنځم چاپ.
۱۴- بغدادی ،أبو الحسین أحمد بن محمد البغدادی القَدُّوری ،التجرید للقدوری ،تحقیق: أ. د. محمد أحمد سراج - أ. د. علی جمعة محمد، دار السلام – القاهرة ،١٤٢٧ هـ . دویم چاپ.
۱۵- بوصیری ،أبو العباس شهاب الدین البوصیری ،مصباح الزجاجة فی زوائد ابن ماجه ،تحقیق:محمد المنتقی الکشناوی ،دار العربیة، بیروت، ۱٤٠٣ هـ، دویم چاپ.
۱٦- بیهقی، أبو بکر أحمد بن الحسین ،السنن الکبری ،تحقیق:الدکتور عبد الله بن عبد المحسن الترکی ،مرکز هجر للبحوث والدراسات العربیة والإسلامیة، القاهرة ،۱٤٣٢ هـ، لومړی چاپ.
۱۷- ترمذی ،محمد بن عیسی بن سَوْرة الترمذی ،تحقیق وتعلیق:أحمد محمد شاکر ،ومحمد فؤاد عبد الباقی ،شرکة مکتبة ومطبعة مصطفی البابی الحلبی ،مصر، ۱۳۹۵ هـ، دویم چاپ.
۱۸- حازمی ،خالد بن حامد ،أصول التربیة الإسلامیة ،دار عالم الکتب للنشر والتوزیع ،الریاض، ١٤٢٠هـ.
۱۹- ذهبی ،شمس الدین ،أحمد بن عثمان ،سیر أعلام النبلاء ،تحقیق:حسین أسد ،شعیب الأرنؤوط او نور ،مؤسسة الرسالة ،١٤٠٥ هـ ،دریم چاپ.
۲۰- زرکشي ،محمدبن عبدالله ،إعلام الساجد بأحکام المساجد ،لجنة إحیاء التراث الإسلامی ،القاهرة، ١٣٨٤هـ.
۲۱- زهران ،حامد زهران ،علم نفس النمو- الطفولة والمراهقة. دار المعارف، مصر ،۱۹۷۷م ،څلورم چاپ.
۲۲- زهرانی ،علی بن ابراهیم الزهرانی ،أثر الحلقات القرانیة فی تحقیق الأمن الاجتماعی ،تعلیم القران، ریاض ،١٤٢٧ هـ.
۲۳- الزید ،زید عبدالکریم ،وظیفة المسجد فی المجتمع ،دارالعاصمة، الریاض ،١٤٢٢هـ.
۲۴- طبری ،أبو جعفر محمد بن جریر ،تفسیر الطبری ،تحقیق :عبد الله بن عبد المحسن الترکی ،دار هجر للطباعة والنشر والتوزیع، القاهرة، مصر ،١٤٢٢ هـ، لومړی چاپ.
۲۵- غزالی ،ابوحامد محمد بن محمد غزالی ،کیمیای سعادت ،کتابخانه و چاپخانه مرکزی تهران، خیابان ناصر خسرو ،۱۳۳۹ هـ.
۲٦- غزی ،محمد مازن الغزی ،زاد الساجد من آداب المساجد ،دار غار حراء، ۲۰۲۳ م.
۲۷- قرطبی ،أبو عبد الله محمد بن أحمد، الجامع لأحکام القرآن ،تحقیق:أحمد البردونی وإبراهیم أطفیش ،دار الکتب المصریة ،١٣٨٤هـ، دویم چاپ.
۲۸- مالك، مالك بن أنس الاصبحی ،موطأ الإمام مالك، تحقیق :محمد مصطفی الأغظمی ،مؤسسة زاید بن سلطان آل نهیان للأعمال الخیریة والإنسانیة، أبو ظبی، ۱٤٢٥ هـ، لومړی چاپ.

۲۹- مسلم،أبو الحسین مسلم بن الحجاج القشیری النیسابوری،صحیح مسلم،تحقیق:محمد ذهبی أفندی، إسماعیل الطرابلسی او نور، دار الطباعة العامرة، ترکیا،۱۳۳٤ هـ، لومړی چاپ.
۳۰- نحلاوی،عبدالرحمن،أصول التربیة الإسلامیة وأسالیبها، دار الفکر،۱٤۲۸هـ، پنځه ویشتم چاپ.
۳۱- نخبة من اللغویین بمجمع اللغة العربیة بالقاهرة،المعجم الوسیط،مجمع اللغة العربیة بالقاهرة، ۱۳۹۲ هـ، دویم چاپ.
۳۲- ندوی،أبوالحسن علی الحسنی،الخطرالأکبر علی العالم العربی،دارالصحوة للنشر والتوزیع، القاهرة،۱۴۱۴ هـ.
۳۳- نشواتی،دوکتور عبدالمجید نشواتی،علم النفس التربوی،دار الفرقان للنشر والتوزیع، ۲۰۰۳ م.
۳۴- وزارة الأوقاف والشئون الإسلامیة،الکویت،الموسوعة الفقهیة الکویتیة،دار السلاسل،الکویت. ۱٤۰٤ - ۱٤۲۷ هـ. دویم چاپ.
۳۵- (www.aljazeera.nnet).

Two quarterly
Ainak Academic- Research Journal
Logar Higher Education Institute
Journal license date: June/2023

دور المساجد فی التربیة الإسلامیة للأطفال

الباحث الأول: محمد نذیر محمدی، قسم الثقافة و العلوم الإسلامیة، کلیة التعلیم والتربیة، جامعة لوجر.
الباحث الثانی: ابراهیم نوری، قسم الثقافة والعلوم الإسلامیة، کلیة التعلیم والتربیة، جامعة لوجر.
البرید الالیکترونیکی: Mohammadimohammadnazir۱@gmail.com

المستخلص

فی هذه المقالة، تم تحلیل دور المساجد فی تربیة الإسلامیة للأطفال بالمنهج التحلیلی. وذلك نظراً لوجود بُعد المسلمین عن المساجد من جهة، والحرب الفکریة التی یشنها الإستعمار ضدها من جهة أخری، فإن دور المساجد فی تربیة الإسلامیة للأطفال یعد ضرورةً ملحّة. تهدف هذه الدراسة إلی تسلیط الضوء علی دور المساجد فی تربیة الإسلامیة للأطفال. تظهر من نتائج البحث أن تربیة الأطفال تربیة إسلامیة هی واجب إلهی وأن المساجد تُعد من أهم المراکز التی تقوم بهذا الدور. اضافة الی هذا أن مرحلة الطفولیة حساسة للغایة، إذا لم یستغل هذا الفرصة ولم یربَّ الطفل تربیة إسلامیة منذ الصغر، فإن تربیته لاحقًا ستکون صعبة، بل قد تصبح شبه مستحیلة .

الکلمات المفتاحیة: الإسلام، التربیة، الدور، المساجد، والأطفال.

استاد: محمدی، محمد نذیر، نوری، ابراهیم، دور المساجد فی التربیة الإسلامیة للأطفال، المجلة العلمیة البحثیة عینك، العام الثانی، العدد الرابع: ۱۴۷-۱۶۴.
خپرندویه اداره: لوګر د لوړو زده کړو مؤسسه © د لیکوال/لیکوالانو حق